

Miten minusta tuli kasvatuksen historian tutkija?

Koulutus ja työvuodet

Olen kansakouluni käynyt lukuvuosina 1940–46 Kempeleessä, joka sijaitsee Oulun eteläpuolella Limingan lakeuksien pohjoisilla laiteilla. Kempele oli tuolloin pieni kunta, jossa oli noin 2 000 asukasta. Nyt (2009) Kempele on Oulun kaupungin ja yliopiston imussa ja suuren yhteiskuntarakenteen muutoksen seurauksena kasvanut noin 15 000 asukkaan kunnaksi. Kempele muodosti urheilu- ja nuorisoseuroineen, tiilitehtaineen ja työväenyhdistyksineen oman kiinteän yhteisönsä, jossa melkein kaikki tunsivat toisensa ja jossa lasten ja nuorten oli hyvä kasvaa. Seurakunta kuului rippikouluineen läheisesti nuoren ihmisen elämään. Löysin kunnan lainakirjaston 7-vuotiaana. Kempeleen Ylikylän kansakoulussa sain olla koko yläkansakoulun eli neljä vuotta opettaja Tyyne Kuvajan oppilaana. Jo yläkansakoulun ensimmäisellä luokalla 8-vuotiaana selvisi itselleni, että haluan tulla kansakoulunopettajaksi.

Maantiedon oppikirjassa luki, että Kajaanin seminaarissa koulutetaan kansakoulupohjalta miesopettajia. Sinne suunnittelin joskus pyrkiväni. Opettajani Tyyne Kuvaja, joka on jo (2009) täyttänyt 97 vuotta viettäen eläkevuosia syntymäkaupungissaan Kemissä. Hänen kanssaan olen viimeisen vuosikymmenen olleet vilkkaassa puhelinyhteydessä. Hän innosti vanhempiani toimittamaan minut juuri 12 vuotta täytettyäni Oulun lyseoon, joka oli perinteistään ylpeä, kova ja vaativa koulu ja josta pystypäiset nuoret miehet lähetettiin vuosiluokka kerrallaan maailmaa valloittamaan – joskus hyvällä menestyksellä (mm. kolme presidenttiä,

Kolmen eri tiedekunnan tohtori Juhani Lassila, hattutempu tieteen alalla. Hän on siis Kasvatustieteiden, Yhteiskuntatieteiden ja Maatalous-metsätieteiden tohtori.

kolme pääministeriä, kaksi piispaa ja maaherraa sekä lukuisa määrä Suomessa tunnettuja tiedemiehiä, sotilaita, runoilijoita, kirjailijoita jne).

Olin lyseovuosina tähdännyt lähteväni opiskelemaan Jyväskylän opettajakorkeakouluun, joka koulutti ylioppilaita opettajiksi. Kävikin niin onnellisesti, että ollessani lyseon viimeisellä luokalla syksyllä 1953 avattiin Oulussa va. opettajakorkeakoulu, jossa oli vielä tuolloin mahdollista valmistua opettajaksi poikkeuskoulutuksessa. Tämä tapahtui siten, että ensin oltiin lukuvuosi opettajana, sitten kesäkurssilla Oulussa ja taas lukuvuosi opettajana, jota seurasi toinen kesäkurssi ja perään koko lukuvuosi opiskelijana. Keväällä 1957 olimme päteviä opettajia. Olin kesällä 1954 suorittanut kasvatustieteen approbaturin Oulun kesäyliopistossa ja hakeutunut opettajaksi Lapin läänin eteläisimpään kuntaan Simoon, koska siellä maksettiin syrjäseutulisiä ja koulultani puuttuvat luontaisedut korvattiin rahana. Tämä Simoon tulo ratkaisi sen, että minusta tuli Lapin läänin koululaitoksen historian kirjoittaja. Lukuvuosina 1954 – 61 minulla oli opettajanvirka nimissäni Simossa. Tästä ajasta olin yhden lukuvuoden valmistumassa kansakoulunopettajaksi, yhden vuoden asepalveluksessa ja viimeisen lukuvuoden valmistumassa Oulun yliopistossa kansalaiskoulun yleisaineiden opettajaksi. Simossa nuori mies löysi

sijansa kyläyhteisössä, urheilukentillä ja kilpaladuilla. Simon Kiri oli voimakas pesäpallo-, yleisurheilu ja pesäpalloseura. Vein nuorikkoni talvella 1958 Oulusta Simon seurakunnan diakonissaksi ja samana vuonna suoritin kasvatustieteen cum lauden Jyväskylän kesäyliopistossa.

Syksyllä 1961 aloitin kansalaiskoulun opettajana Kuivaniemellä, joka kuuluu Oulun lääniin, mutta Simon kunnan lailla on osa Kemin talousaluetta. Vuonna 1963 tulin valituksi myös koulun johtajaksi. Toimin lisäksi tuntiopettajana kunnallisessa keskikoulussa. Vuosi 1965 oli hyvin merkitykselleni tutkijantielläni. Pieniä murheitakin sattui, sillä valituksen vuoksi uusituissa kunnallisvaaleissa putosin valtuustosta ja johtamani urheiluseuran pesäpallojoukkue, jossa pelasin lukkarina, putosi suomisarjasta. Samana kesänä onnistuimme löytämään Perämeren rannalta hyvää metsää kasvavan seitsemän hehtaarin maakappaleen, jonne pystytimme kesämökin ja jossa oli tilaisuus metsätalouden harjoittamiseen. Syksyllä 1965 alkoi Oulun yliopistossa humanistinen koulutus, jossa aloitin opinnot työni ohessa tavoitteena kansakouluntarkastajan pätevyysvaatimusten mukainen tutkinto. Ennen joulua 1968 hyväksyttiin graduni, läpäisin lopputentin ja olin filosofian kandidaatti. Pääaineeni kotimaisen kirjallisuuden professorina oli Raoul Palmgren ja kasvatustieteen oppituolia hallitsi tuolloin professori Oiva K. Kyöstiö.

Tulevaisuutta varten opettajakauteni Simossa ja Kuivaniemellä 1954 – 1970 olivat hyviä yhteiskuntaopin oppivuosia, sillä sain toimia monissa kunnallisissa luottamustehtävissä, ammattiyhdistystoiminnassa eri tasoilla, osuuskassan johtokunnassa, urheilu- ja nuorisoseuroissa johto- ja koulutustehtävissä sekä aktiiviurheilijana. Seurakunnassa luottamustehtäväni rajoittuivat siihen, että Kuivaniemellä olin vuodesta toiseen vaimoni pitämän pyhäkoulun laulavana joulupukkina.

Muutamien viransijaisuusjaksojen jälkeen kansakouluntarkastajana pääsin vakinaisesti töihin Lapin lääninhallituksen kouluosastolle 1.4.1970, kun läänien alueilla toimineet kansakoulun- ja kirjastojentarkastajat koottiin tuosta päivästä alkaen saman katon

alle lääninhallitukseen. Kansakouluntarkastajan nimike muuttui koulutoimentarkastajaksi, koska kansakoulujen lisäksi kouluosasto toimi myös oppikoulujen ja vapaan sivistystyön sekä pian vielä ammatillisen koulutuksen osalta piirihallintoviranomaisena. Tarkastusalueekseni määrättiin Lapin läänin lounaisosasta Kemijärven ja Tornion kaupungit sekä Simon, Karungin, Alatornion ja Kemijärven maalaiskunnat, jotka kaikki hyvin tunsin, Rovaniemen kaupunki ja läänin eteläiset kunnat Posio ja Ranua. Lisäksi kannoin vastuuta koko läänin erityisopetuksesta ja sen kehittämisestä. Kun esimieheni, kouluosaston osastopäällikkö, lääninkouluneuvos Erkki Lämsä siirtyi eläkkeelle kesällä 1974, sain nimityksen kouluosaston päälliköksi elokuun alusta lukien. Tästä virasta jäin eläkkeelle 1.3.1996. Lappi sekä sen kunnat ja koulutoimi tulivat hyvin tutuiksi kymmenien vuosien aikana, mistä syystä tutkimusteni kohteeksi valikoituivat monien vaiheiden jälkeen juuri Lappi ja sen koulutus.

Ensimmäinen väitöskirja

Ajatus jatkaa opintoja syntyi jo 1980-luvulla. Pääsin Lapin yliopiston jatko-opiskelijaksi 1984. Aioin kasvatustieteen väitöskirjatyönäni tutkia ja vertailla Kalottialueen maiden eli Neuvostoliiton, Norjan, Ruotsin, Islannin ja Suomen koulutusjärjestelmiä. Käynnistin ruotsin ja venäjän kielten kertauksen, sillä aikaisemmin saadut taidot olivat ruostuneet. Kun Kalottimaiden kesken oli runsaasti koulu- ja kulttuurialojen yhteistyötä, niin yritin niissä yhteyksissä perehtyä eri maiden koulutoimeen. Esimerkiksi kesällä 1985 olin Reykjavikissa kaksi viikkoa Pohjola-Nordenin järjestämällä islannin kielen ja kulttuurin kursseilla ja vierailin myös Islannin opetusministeriössä. Aikeeni eivät toteutuneet, sillä Lapin yliopiston kasvatustieteen professori ei oikein innostunut hankkeestani ja oma työni kävi aina suurilla kierroksilla. Kokemuksesta sanoisin, että väitöskirjatyö ei yleensä etene, mikäli ohjaava professori ei anna tukeaan. Tästä on runsaasti esimerkkejä.

Kun pääsin eläkkeelle 1996, niin takanani oli yksi sydäninfarkti,

kaksi pallolaajennusta ja ohitusleikkaus. Olimme ostaneet rakkaalta kotiseudultamme Oulusta keväällä 1996 eläkeasunnon. Pakkaus-toimet olivat jo juhannuksen aikoihin lopuillaan ja muutto heti edessä, kun puhelin soi. Tapani Kokko Kittilästä oli langan päässä. Hän suunnitteli kirjan, "Lappia – sotavuosista nykypäivään", julkaisemista ja pyysi maakuntaneuvos Timo Hannulan suosituksesta minua kirjoittamaan siihen kymmenen sivun mittaisen artikkelin aiheesta Lapin läänin koulutuksen kehitysvaiheet. Suostuin mielihyvin ja tekstiä kertyi 20 sivua. Tästä syntyi ajatus, että ehkä enemmänkin voisin kirjoittaa. Oulussa tein kustannussopimuksen Lapin läänin koulutushistorian kirjoittamisesta Kustannus Pohjoisen kanssa. Ennakkoehdona oli 300 ennakkotilausta, joita kertyi noin 700, sillä Lapin liitto oli rojhennut suositella kunnille ja oppilaitoksille kirjan tilaamista. Kiitokset siitä ja tilauksista.

Työ lähti innostunein mielin hyvin liikkeelle, sillä terveys oli kohentunut. Talvella 1997 dosentti Matti Lackman, entinen kansakouluoppilaani Simossa, esitti, voisinko yrittää tutkimuksestani laatia opinnäytettä. Helmikuun 24. päivänä 1997 pidettiin Oulun yliopiston suojissa kokous, johon lisäksi osallistuivat kasvatustieteiden tiedekunnan dekaani Jaakko Luukkonen, Suomen ja Skandinavian historian professori Jouko Vahtola ja Matti Lackman. Pääsin kasvatustieteiden tiedekunnan jatko-opiskelijaksi, ja Jouko Vahtola lupasi minun osallistua humanistisen tiedekunnan jatko-opiskelijoille tarkoitettuun jatkokoulutukseen. Valvojakseni määrättiin professori Pauli Siljander ja työni ohjaajiksi dosentit Matti Lackman ja Reijo Heikkinen. Hyödylliseksi koin myös kasvatustieteen tiedekunnan koulutusohjelmaan kuuluvan kasvatuksen historia -seminaarin, jota veti innostuneesti kasvatustieteiden tohtori, kenttärovasti Juhani Liukkonen. Kävin seminaareissa uskollisesti viisi vuotta ja lukuisissa väitöstilaisuuksissa kuuntelin keskustelua tarkasti muistiinpanoja tehden. Pitkä palvelusaikani koululaitoksen eri tehtävissä antoi mahdollisuuden käyttää muiden tutkimusmetodien ohessa myös osallistuva havainnointi -menetelmää. Uskallan väittää, että jos elämäntyönsä kokonaan jollakin

ammattialalla tehnyt henkilö rupeaa tekemään työtaustaansa koskevaa tutkimusta, niin hän on ylivoimainen verrattuna alan työkokemusta täysin vailla olevaan tutkijaan tietysti edellyttäen, että "vanhus" on henkisesti ja fyysisesti kohtuullisessa kunnossa.

Olin suunnitellut, että yhteen teokseen mahtuisi koko Lapin läänin koulutus, vaikka opastajani varoittelivat. Ammatilaiset olivat oikeassa. Kirjoitin yhteen kertaan kaikkien Lapin läänin oppilaitosten historian ja sitä varten hankin kaikkia koulutusaloja koskevaa lähdeaineistoa ja -materiaalia runsaasti. Tutkimusta edisti ratkaisevasti, että yliopisto palkkasi puoleksi vuodeksi työllisyysvaroin kumppanikseni taitavan tutkimusapulaisen. Hänen palveluksiaan sain käyttää toiset puoli vuotta vielä omin varoin. Ensiksi siirrettiin syrjään ammatillista koulutusta antavat oppilaitokset sekä kansalais- ja työväenpistot ja vielä kansanopistot. Lopulliseksi tutkimuskohteeksi jäivät kirkollinen alkuopetus sekä kansa-, perus- ja oppikoulut. Ensin laadin em. koulumuotojen osalta kuntakohtaiset historiat ja toiseksi tarkastelin, miten näitä koulutusaloja koskeva valtakunnallinen koulutuspolitiikka oli toteutunut Lapin läänissä verrattuna maan muihin osiin. Vielä kerran työni puolitettiin ja koulutuspoliittinen selvitys jätettiin odottamaan parempia aikoja. Siitä huolimatta ensimmäisen väitöskirjani, "Lapin koulutushistoria – kirkollinen alkuopetus, kansa-, perus- ja oppikoulut", laajuus on 849 sivua. Voidaan sanoa, että tutkimusalueeni oli rajattu laajaksi.

Dosentti Reijo Heikkinen, jonka väitöskirja "Kainuun koulutusjärjestelmän kehitys syyskuuhun 1945 mennessä" valmistui 1995, on todennut, että "maakunnallista kasvatushistoriallista tutkimusta ei ole juuri tähän mennessä laadittu. --- Maakunta tai lääni muodostavat usein niin suuren kokonaisuuden, ettei yksi tutkija kykene pitämään kymmeniä kansa-, oppi- ja ammattikouluja ja muita oppilaitoksia sekä niihin liittyvää valtavaa primääriaineistoa hallinnassaan." Uskon tavoittaneeni kuitenkin tutkimuksiini kaikki Lapin läänin alueella toimineet ja toimivat oppilaitokset, joiden lukumäärä on noin 850. Ymmärrän, että 26 vuoden työ Lapin koulutuksen hallinto- ja kehittämistehtävissä on auttanut minua

perehtymään Lappiin, sen koulutukseen ja Lapin koulutuksen alalla toimineisiin ja toimiviin vaikuttajiin, joilta olen saanut runsaasti lähdemateriaalia, kokemukseen pohjautuvaa tietoutta sekä neuvoja, ohjausta ja kannustusta. Lapin läänin kaikkien kuntien, seurakuntien ja kuntayhtymien virka- ja luottamushenkilöt sekä oppilaitosten rehtorit ja opettajat, jotka yleensä tunsin hyvin, olivat poikkeuksetta aina valmiit täyttämään toiveeni. Luulen saaneeni käsiini kaikki Lapin läänin kunnista, seurakunnista ja niiden koulutuksesta kirjoitetut tarinat sekä myös yksittäisten oppilaitosten historiikit joko lahjoituksina tai ostettuina ja ainoat kappaleet lainaksi. Ensimmäisen väitöskirjani lähdeluettelon mukaan olen sitä kirjoittaessani haastatellut ja saanut tarvitsemiani tietoja 176 vaikuttajalta, joista suurin osa on Lapista. Huomasin, että puhelin on hyvä väline, sillä jos jokin asia jää kysymättä tai epäselväksi, niin asiaan on helppo palata tarvittaessa.

Usein olin huomaavinani, että ihmiset ilahtuivat, kun otin yhteyksiä, sillä samalla saatoimme vaihtaa kuulumisia ilmoista, lähimmäisistä, politiikasta, hillamääristä ja voinnista sekä muistella vanhoja hyviä aikoja ja yhteisiä tapaamisia. Puhelinlaskut ovat olleet viimeisten 13 vuoden aikana suuret, mutta vastineeksi olen saanut kokea inhimillistä lämpöä, jonka arvoa ei voi rahassa mitata eikä rahalla ostaa. Kerrankin erään Lapin kunnan, virkakauteni jälkeen valittu, naispuolinen nuori, minulle ennestään tuntematon koulutoimenjohtaja lopetti puhelun toteamalla iloisen vilpittömästi, että "äänestä päätellen ei uskoisi teidän olevan millään niin hirvittävän vanha" (kuin olette). Se oli kauniisti sanottu.

Viiden vuoden kovan työn jälkeen syksyllä 2001 oli väitöstilaisuus. Lausunnot työstäni antoivat dosentti Seppo Lohi ja professori Veli Nurmi, joka oli myös vastaväittäjänä. Vahvaa tukea työni aikana sain tiedekunnan dekaani Jaakko Luukkoselta, hallintopäällikkö Mikko Isohannilta ja professori Pauli Siljanderilta, joka jaksoi kärsivällisesti vastaila yleensä hankaliin kysymyksiini, kun helpot asiat osasin ratkaista omin päin.

Toinen väitöskirja

Kun 1953 käynnistetty Länsi-Lapin ammatti-instituutti lähestyi 50 vuoden merkkipaaluua, päätettiin oppilaitoksessa, että on aika kirjoittaa sen toiminnasta historia. Historiatoimikunnan puheenjohtajaksi valittiin oppilaitoksen luottamushenkilötehtävissä monipuolisesti noin 30 vuotta toiminut pitkäaikainen ja läheinen ystäväni opetusneuvos Pertti Sinervo. Hänen aloitteestaan tulin valituksi 50-vuotishistorian kirjoittajaksi. Alusta pitäen sovittiin, että työ yritetään tehdä tieteellisen tutkimuksen vaatimusten ja menetelmien mukaisesti. Vaativan tehtävän aloittaessani pyysin ja sain oppilaitoksessa vuosina 1958 – 1988 rehtorina toimineen karunkilaisyyntyisen diplomi-insinööri Juuso Vaaraniemen yhteistyökumppanikseni. Hän hankki ja lähetti runsaasti alkuperäisaineistoa, oli aina valmis pitkiinkin työtä koskeviin keskusteluihin sekä luki ja antoi tutkimuksesta omat lausuntonsa sitä mukaa, kun se valmistui. Tornionlaakson ainutlaatuiseseen historiaan perehtyessäni sain arvokasta asiantuntija-apua Alatornion Vojakkalassa syntyneeltä kouluneuvos Yrjö Alamäeltä. Vuodesta 1988 alkaen johtavana rehtorina toiminut opetusneuvos Pentti Leipälä sekä koko laitoksen henkilökunta ja luottamushenkilöt eivät koskaan kieltäneet apuaan, kun sitä tarvitsin.

Lapin yliopiston yhteiskuntatieteen tiedekunnan dekaanin Kyösti Urponen kanssa olimme sopineet, että historiankirjoituksen loppuvaiheessa voin lähettää tekstin hänen silmäiltäväkseen, olisiko siitä muokattavissa opinnäytetyö. Vastaus oli myöntävä, mutta jouduin kovaan kouluun. Urponen, joka oli tuolloin Lapin yliopiston lisäksi professorina tallinnalaisessa korkeakoulussa, lähetti ensin kirjoitukseni luettavaksi valitsemilleen mahdollisille esilausunnon antajille eli Kuopion yliopiston professori Juha Hämmäläiselle ja Tampereen yliopiston dosentti Pentti Rauhalalle. Sitten Urponen kutsui heidät ja minut Tallinnaan yhdeksi viikonlopuksi, josta lauantai-iltapäivä ja koko ilta sekä sunnuntain aamupäivä ruodittiin tutkimustani. Sain asiantuntijoilta runsaasti opetus-

ta, ohjausta ja neuvoja, miten työtäni tulisi korjata ja täydentää. Osaltani kerroin tutkimukseni lähtökohdat, tavoitteet ja vilkkaassa keskustelussa esitin myös omat näkemykseni perusteluineen ja vastailin tehtyihin kysymyksiin ja kommentteihin. Tämä viikonloppu oli ainakin tekijän näkökulmasta katsoen hyvin hedelmällinen ja edisti työn loppuunsaattamista. Puhelinlinjat olivat hyvä väline käydä jatkokeskusteluja jo tutuksi tulleisiin vastaväittäjiini. Urponen johdatteli kirjoittajan ainakin parin umpikujan jälkeen selville vesille. Suosittelen Urposen ohjausmenetelmää väitöskirjojen ja muiden tutkimustöiden ohjaajille. Omassa tapauksessani se ainakin toimi hyvin tehokkaasti.

Kesällä 2003 väitöskirjani, “Länsi-Lapin ammatti-instituutin historia: Ammatillinen koulutus hyvinvointivalttiollisena ja paikallisena kehitystekijänä”, oli valmis painettavaksi. Väitöstilaisuus oli Torniossa Länsi-Lapin ammatti-instituutin juhlasalissa elokuussa.

Kirjassa on aluksi katsaus Länsi-Lapin ammatillisesta koulutuksesta ennen vuotta 1953. Ensin on kerrottu kunkin koulutusalan syntyvaiheet Suomessa ja niitä koskevien säädösten kehitys. Sitteen on selvitetty, milloin tarkastelun kohteena olevan koulutusalan ensimmäiset oppilaitokset perustettiin Pohjois-Suomeen eli nykyisten (2009) Oulun ja Lapin läänien alueille. Lapin ammatillisen koulutuksen koko historia oli jokseenkin tuntematon kaikille tunnetuille Lapin historian asiantuntijoille – kuten myös minulle ennen tutkimustyötäni. Kun testasin leikkimielisesti omaan ikäluokkaani kuuluvien lähimmäisteni tietämystä kysymyksellä, kuinka monta ammatillista oppilaitosta on Lapin läänin alueella ollut autonomian aikana, niin tavallisin vastaus oli, että kolme. Kun sitten kerroin, että niitä on ollut noin 20 (tarkka luku 22), jouduin näille epäuskoisille ystäväilleni pitämään esitelmän, että Lapissa on toiminut autonomian aikana 11 kiinteää ja 11 kiertävää ammatillista koulutusta antanutta oppilaitosta. Testauksen vaatimattomat tulokset paljastivat kirjoittajalle, että Lapin ammatillisen koulutuksen historia oli kokonaisuutena aikaisemmin jäänyt selvittämättä, joten oli tarpeen täyttää tämä Lapin historiaan jäänyt katvepaikka.

Motivaatio vahvistui.

Kiertävät koulut olivat harvaan asutuilla alueilla tehokkaita ja tarkoituksenmukaisia oppilaitoksia viiptyen yleensä lukuvuoden paikassaan. Niissä oli hyvät opettajat ja Lapin valistuneiden kotien lähettämät maakuntien parhaat ja lahjakkaimmat nuoret ihmiset oppilaina. Kun Lapin maatalousseuran alue käsitti Lapin läänin pohjoisimmat kunnat länsirajalta itärajalta ja Peräpohjolan maanviljelysseuran ja käsityöyhdistyksen alue kattoi kaikki läänin eteläiset kunnat rajalta rajalle, niin kaikki kiertävät koulut antoivat opetusta sekä Länsi- että Itä-Lapissa. Ennen itsenäistymistä 4 Lapin ammatillista oppilaitosta lopetti toimintansa.

Kun Länsi-Lapin koulutuskuntayhtymän omistuksessa olivat jo 2003 Kemin kaupungin omistamia ammatillisia oppilaitoksia lukuun ottamatta kaikki muut Länsi-Lapin (Tornionlaakson rajakunnat, Perämeren rannikkokunnat Simo, Kemi ja Keminmaa sekä Tervola sisämaasta) ammatilliset oppilaitokset, niin ammatti-instituutin historia sisältää siten sangen kattavasti Länsi-Lapin ammatillisten oppilaitosten synty- ja kehitysvaiheet. Vertailualueina ovat olleet Itä-Lappi, Oulun lääni sekä muu Suomi. Myös Itä-Lapin kaikkien ammatillisten koulujen perustiedot sisältyvät kirjaan, jonka yhteenvedossa on luettelo kaikkien Lapin läänin alueella toimineiden ammatillisten oppilaitosten synty- ja kehitysvaiheista sekä vuoden 2003 tilanne.

Mainittakoon tässä yhteydessä, että vuonna 2005 Oulun yliopiston Thule-instituutti julkaisi teokseni ”Lapin koulutus vuosina 1630 – 2001”, joka kattaa Lapin koulutuksen kokonaan. Samana vuonna julkaistiin kustannusosakeyhtiö Pohjan Väylän kustantamana kirjani ”Lapin maatalousseura ammatillisten oppilaitosten ylläpitäjänä 1906 – 1970”.

Yhteiskunnan päätöksentekokoneisto sekä valtakunnallisella, maakunnallisella, kunnallisella ja oppilaitoskohtaisella tasolla tuli väkisin perin juurin tutuksi, kun sain olla yli neljännesvuosisadan mukana kehittämässä muiden mukana Suomen pohjoisimman ja alueeltaan suurimman nelikielisen (suomi, tunturisaame, inarinsaame

ja koltansaame) ja kaikkinsa hyvin moni-ilmeisen Lapin läänin koulutusta. Lääninhallitusvuosinani 1970–1996 erityisesti Lappi koki suuren yhteiskunta- ja elinkeinorakenteen muutoksen, joka vaati koulutuksen mukautumista vastaamaan nopeasti vaihtuviin kipeisiin tarpeisiin.

Peruskouluun siirtyminen, joka aloitettiin Suomessa ensimmäisenä 1972 Lapin läänissä, ja lukioverkon ulottaminen jokaiseen läänin pienimpäänkin kuntaan (1970-luvulla avattiin Lapissa vielä 8 uutta lukiota) sekä niiden saamat riittävät valtionavustukset tasoittivat valtakunnallisia koulutuspalveluluiden eroja pohjakoulutuksen osalta. Peruskoulun oppilaille vapaaehtoinen 10. luokka käynnistettiin ensimmäisenä Suomessa Lapin läänissä syksyllä 1977.

Ammatillisen koulutuksen osalta perusrakenne oli 1960-luvulla jokseenkin hyvässä kunnossa. Maatalousoppilaitoksia oli 3, kotija metsätalousalojen oppilaitoksia molempia 4, kauppaoppilaitoksia 5, kiinteitä kotiteollisuuskouluja 3, monipuolista ammatillista koulutusta antavia yleisiä ammattikouluja 5, kansakoulunopettajaseminaareja ja teknillisiä kouluja 2 sekä 1 terveys- ja sosiaalian oppilaitos. Puutteita pinta-alaltaan Suomen ylivoimaisesti suurimmassa läänissä oli paljon. Oppilaspaikkojen määrä oli nimittäin aivan riittämätön, oppilaitoksiin oli pitkät matkat, sillä oppilaitokset sijaitsivat kaupungeissa ja muutamassa kuntakeskuksessa, koulujen linjavalkoima oli murto-osa koulutuslinjojen valtakunnallisesta määrästä, opistotason linjoja oli hyvin vähän ja korkeakouluopetusta ei ollut ollenkaan.

Kolmas väitöskirja

Kolmas tohtorintutkintoni on metsätieteiden alueelta. Tiettyjen vaiheitten kautta tämäkin kulki. Lähtökohta oli, että Lapin metsäopetus oli täyttämässä sata vuotta (1905 – 2005). Kun Rovaniemen ammattikorkeakoulun piirissä heräsi ajatus satavuotishistorian kirjoittamisesta, lupauduin pyydettyäessä kirjoittajaksi. Heti alku-

neuvottelussa sovittiin, että työ tehdään tutkimuksena. Metsäoppilaitosten opettajat, nykyiset ja entiset, lupasivat apua tarvittaessa. Monissa eri tehtävissä opettajaurallaan työskennellyt metsätalousinsinööri Pertti Viitasaari oli käytännössä pysyvä avustajani, kylläkin ilman korvauksia.

Pitkäaikainen ystäväni, opetusneuvos Pertti Sinervo rupesi yhteisillä pitkillä kävelyretkillämme Oulun Hietasaaren maisemissa puhumaan ja väittämään, että tutkimuksessa voisi olla aineksia väitöskirjaksi. Hän oli ollut kannustajani myös aikaisempien tutkimusten teossa. Otin sitten yhteyttä Joensuun metsätieteiden tiedekunnan dekaaniin Olli Saastamoiseen. Asiallisen viileästi hän kuunteli minua ja lähetti vaatimusluettelon, mitä metsätieteen tohtoritutkintoa varten piti sellaisen jatko-opiskelijan suorittaa, jonka pohjatutkinto ei ollut metsäalalta. Se sisälsi väitöskirjan lisäksi kymmenkunta metsäalaa koskevaa kirjallista tenttiä, kuten olin odottanutkin. Kun arvioin, että teoreettiset tietoni metsäalalta olivat entuudestaan vaatimattomat, päätin, että en enää tässä elämässä rupea tentteihin lukemaan. Sinervo jatkoi hiillostamista. Kun työ oli jo kertaalleen kirjoitettu, tulin uteliaaksi, mitä siitä yliopistomiehet sanovat. Lähetin kopion Saastamoiselle. Lähdimme rauhallisin mielin putkiremonttia pakoon Perämeren perukoille kesämökillemme syyskautta viettämään luonnon keskelle.

Muutaman viikon kuluttua tulin kuitenkin uteliaaksi ja eräänä perjantaiamuna soitin Joensuuhun. Saastamoinen ilmoitti, että tutkimustani voitaisiin ehkä yrittää jalostaa väitöskirjaksi. Tenttiluettelo hirvitti, mutta toisaalta ammattimiehen osoittama luottamus rohkaisi. Kiusaus oli liian suuri ja lankesin. Halusin kokeilla, vieläkö tenttien luku sujuisi. Onneksi oli mahdollista saada kysymykset Oulun yliopistoon, jossa kävin vastaukset kirjoittamassa. On tunnustettava, että epätoivokin joskus yllätti, kun aineiston ensilukemisen jälkeen joskus totesin, että ymmärrykseni oli koetuksella. Toinen pulma oli ylpeyden synti, sillä en ikämiehenä kehdannut kovin vajavaisin tiedoin lähteä kokeilemaan kepillä jäätä. Hammasta piti usein lukiessa purra. Normaalitytenteihin

vastaamiseen kului aina noin 4 tuntia ja lopputentti vaati 6 tunnin kirjoitustyön. Väitöskirja valmistui vähitellen professori Saastamoisen hienovaraisessa ohjauksessa, mutta tiesin jo kokemuksesta, että ohjaajan viittauksiakin oli syytä vakavasti pohtia ja vieläpä noudattaa. Toki kirjoittajankin perusteluja kuunneltiin. Aina se kirjoitustyö paranee, kun alan asiantuntijat lukevat ja antavat kommenttinsa. Lausunnonantajina painatusluvan myöntämistä varten olivat kasvatustieteen professori Jaakko Luukkonen Oulun yliopistosta ja metsäopetuksen perinpohjainen asiantuntija MMT Pertti Veijola. Veijola oli myös toisena vastaväittäjänä ja toiseksi vastaväittäjäksi Joensuun yliopisto pyysi professori Matti Palon. Joensuun kesä oli parhaimmillaan 16.6.2006, kun ennen väitöstilaisuutta kyseisen päivän aamuna suoritin kuntolenkkini ranta-kaduilla ja -puistoissa.

Illan karonkassa professori Saastamoinen paljasti, että hän oli alkuunsa ajatellut, että ei ole kenenkään tarpeen yrittää tehdä väitöskirjojen teossa hattutemppea. Olihan se ollut ensikeskusteluissa hyvin aistittavissa. Kirjoitustekeleeni saatuaan hän kertoi tullessaan toisiin ajatuksiin. Näin Lapin monipuolisen 100-vuotiaan metsäopetuksen historia sai asiantuntijavoimin paremman sisällön, kuin vain yksin minun taidoillani ja tiedoillani olisi syntynyt. Kiitokset Joensuun yliopistolle! On sanottava kuitenkin, että eihän se väitöskirja koskaan aivan valmis ole. Professori Jouko Vahtola on joskus kuitenkin sanonut, että jossakin vaiheessa on osattava ja uskallettava panna viimeinen piste, sillä kovin pitkiin viilailuihin ei ikä riitä. Esimerkkejä siitäkin on.

Loppuun lainaan tohtori Pertti Veijolan lausunnosta otteen, joka käsittääkseni ilmaisee lukijalle sen, miksi Lapin metsähistoria ylitti väitöskirjojen hyväksymiselle asetetun riman. Näin Veijolan teksti kuuluu: *“Lapin metsäopetuksen 100-vuotishistoria kuuluu selvästi myös metsätieteiden alaan, vaikka varsinaisesti on kysymys kasvatustieteellisestä aiheesta. Erityisen kiinnostavaa on metsätieteen näkökulmasta se, että metsäopetusta on käsitelty hyvin vähän metsäntutkimuksessa. Lassilan työ*

on ensimmäinen perusteellinen metsätieteellinen selvitys aiheesta ja se sopii aiheensa puolesta hyvin metsäekonomian alaan kuuluvaksi väitöskirjaksi.

Väitöskirjana metsäekonomian alaan kuuluva työ on olemukseltaan monitieteinen. Siinä on metsäekonomian ja kasvatustieteiden lisäksi vahvasti mukana myös historiallinen elementti. Lisäksi siitä voidaan löytää kytkentöjä yleiseen hallintotieteeseen. Metsätieteistä yleispuitteena olevan metsäekonomian lisäksi työssä käsitellään varsinkin metsänhoitotieteen ja metsäteknologian kysymyksiä. Pääaiheen lisäksi työssä käsitellään mielenkiintoisella tavalla Pohjois-Suomen maaseudun aluepoliittisen kehityksen ilmiöitä.

Kokonaisuutena työlle on ominaista metsäopetuksen analysointi koko maan ja erityisesti Pohjois-Suomen yhteiskunnalliseen kehityksen viitekehityksen sisällä. Tämä lähestymistapa on hyödyllinen ja sen ansiosta nousee esille tutkimustuloksina vähän käsiteltyjä metsäpoliittisia kysymyksiä; esim. metsurikoulutuksen viive ja maataloustraktorikoulutuksen sivuuttaminen.

Rohkea osallistuvan havainnoinnin käyttö tutkimusmenetelmänä antaa työlle persoonallisen leiman ja kertoo kirjoittajan vahvasta sitoutumisesta tehtävään.”

Yhteenvetoa

Jos joku ihmettelee, miksi olen innostunut tutkimustyöstä, niin kyllä siihen aivan luonteva selvitys löytyy ns. urakehityksestäni. Olin kansakoulunopettajana 1950-luvulla sekä 2-opettajaisessa että 1-opettajaisessa supistetussa kansakoulussa. Sitten valmistuttuani 1961 kansalaiskoulun yleisaineiden opettajaksi opetin murrosikäisiä kansalaiskoululaisia koko 1960-luvun. Suomessa (vuodesta 1885 lähtien) kansakouluntarkastajat ovat olleet pääasiassa tarpeelliset lisäopinnot suorittaneita kansakoulunopettajia. Noudatin heidän esimerkkiään. Koulutoimen hallintotehtävissä

työskentelin 26 vuotta. Kun avautui mahdollisuus tutkia sen yhteiskuntasektorin historiaa, jonka alueella olen leipäni ansainnut ja johon perehtymisen olen aloittanut 6-vuotiaana kansakoulussa, niin kiihaiden työvuosien jälkeen oli sangen luontevaa rauhoittua tutkimaan eletyn työelämän kehityskausia, taustoja ja sisältöjä. Kun vielä on tiedossa, että lääni- tai maakuntakohtaisia koulutusalojen historioita ei ole juuri kirjoitettu, niin mielellään yrittää oman kotiseutunsa eli Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin osalta kyseistä aukkopaikkaa täyttää.

Todennäköistä on, että kasvatuksen historiaa en tutkisi, mikäli 8-vuotiaana en olisi päättänyt, että haluan tulevaisuudessa olla kansakoulunopettaja. Kaikki tämän valinnan jälkeen tapahtunut eli opiskelu, työelämä ja siihen liittyvä tutkimus ovat olleet näin jälkikäteen ajateltuna em. ammatinvalinnan johdonmukaista seurausta.

Kirjoittajan esittely:

Nimi: Lassila, Juhani

Syntynyt: 6.6.1934

Arvo: kouluneuvos, KT, YT ja MMT

I väitös: 2001 Oulun yliopisto

Vastaväittäjä: prof. Veli Nurmi

Kustos: prof. Pauli Siljander

II väitös: 2003 Lapin yliopisto

Vastaväittäjät: prof. Juha Hämäläinen ja dos. Pentti Rauhala

Kustos: prof. Kyösti Urponen

III väitös: 16.6.2006 Joensuun yliopisto

Vastaväittäjät: MMT Pertti Veijola ja prof. Martti Palo

Kustos: prof. Olli Saastamoinen